

ceditur, dissentiendo frenetur: quæ duo aliena fuisse a paradiso ante peccatum, dubitare quis possit? Nam neque illa honestas faciebat aliquid indecorum, nec illa felicitas patiebatur aliquid impacatum. Oportebat itaque ut ista carnalis concupiscentia nulla ibi esset omnino, quando concipiebatur virginis partus, in quo nihil dignum morte fuerat inventurus, et eum tamen occisurus auctor mortis, auctoris vitæ morte vincendus: victor primi Adam et tenens genus humanum, victus a secundo Adam et amittens genus christianum, liberatum ex humano genere ab humano crimine, per eum qui non erat in crimine, quamvis esset ex genere; ut deceptor ille ab eo vinceretur genere, quod vicerat crimine. Et hoc ita gestum est, ut homo non extollatur, sed « Qui gloriatur, in Domino gloriatur¹. » Qui enim victus est, homo tantum erat; et ideo victus est, quia superbe Deus esse cupiebat: qui autem vicit, et homo erat et Deus; et ideo sic vicit natus ex virgine, quia Deus humiliter, non quomodo alios sanctos, regebat illum hominem, sed gerebat. Hæc tanta Dei dona, et si qua alia sunt, quæ de hac re nobis et quærere nunc et disserere longum est, nisi Verbum caro fieret, nulla essent.

XXIV. Hæc autem omnia quæ pro nobis Verbum caro factum temporaliter et localiter fecit et pertulit, secundum distinctionem quam demonstrare suscepimus, ad scientiam pertinent, non ad sapientiam. Quod autem Verbum est sine tempore et sine loco, est Patri coæternum et ubique totum, de quo si quisquam potest quantum potest veracem proferre sermonem, sermo ille erit sapientiæ: ac per hoc Verbum caro factum, quod est Christus Jesus, et sapientiæ thesaurus habet et scientiæ. Nam scribens Apostolus ad Colossenses: « Volo enim vos

¹ 2 Cor. x, 17.

» scire, inquit, quantum certamen habeam pro vobis, » et pro iis qui sunt Laodicæ, et quicumque non videntur faciem meam in carne, ut consolentur corda eorum, copulati in charitate et in omnibus divitiis plenitudinis intellectus ad cognoscendum mysterium Dei, » quod est Christus Jesus, in quo sunt omnes thesauri » sapientiæ et scientiæ absconditi¹. » Quatenus noverat Apostolus thesauros istos, quantum eorum penetraverat, et in eis ad quanta pervenerat, quis potest nosse? Ego tamen secundum id quod scriptum est, « Unicuique autem nostrum datur manifestatio Spiritus ad utilitatem, » alii quidem datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii » sermo scientiæ secundum eundem Spiritum², » si ita inter se distant hæc duo, ut sapientia divinis, scientia humanis attributa sit rebus, utrumque agnosco in Christo, et mecum omnis ejus fidelis. Et cum lego, « Verbum caro » factum est, et habitavit in nobis; » in Verbo intelligo verum Dei Filium, in carne agnosco verum hominis filium, et utrumque simul in unam personam Dei et hominis ineffabili gratiæ largitate conjunctum. Propter quod sequitur et dicit, « Et vidimus gloriam ejus, gloriam » quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis³. » Si gratiam referamus ad scientiam, veritatem ad sapientiam, puto nos ab illa duarum istarum rerum distinctione, quam commendavimus, non abhorreere. In rebus enim per tempus ortis, illa summa gratia est, quod homo in unitate personæ conjunctus est Deo: in rebus vero æternis summa veritas recte tribuitur Dei Verbo. Quod vero idem ipse est Unigenitus a Patre plenum gratiæ et veritatis, id actum est ut idem ipse sit in rebus pro nobis temporaliter gestis, cui per eandem fidem mundamur, ut eum stabiliter contemplemur in rebus æternis. Illi

¹ Coloss. ii, 1-3. — ² 1 Cor. xii, 7, 8. — ³ Joan. xi, 4.

autem præcipui gentium philosophi, qui invisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspicerere potuerunt¹, tamen quia sine Mediatore, id est, sine homine Christo philosophati sunt, quem nec venturum Prophetis, nec venisse Apostolis crediderunt, veritatem detinuerunt, sicut de illis dictum est, in iniquitate. Non potuerunt enim in his rerum infimis constituti, nisi quærere aliqua media per quæ ad illa quæ intellexerant sublimia pervenirent: atque ita in deceptores dæmones inciderunt, per quos factum est ut immutarent gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis et volucrum et quadrupedum et serpentium. In talibus enim formis etiam idola instituerunt, sive coluerunt. Scientia ergo nostra Christus est, sapientia quoque nostra idem Christus est. Ipse nobis fidem de rebus temporalibus inserit, ipse de sempiternis exhibet veritatem. Per ipsum pergimus ad ipsum, tendimus per scientiam ad sapientiam: ab uno tamen eodemque Christo non recedimus, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ absconditi². Sed nunc de scientia loquimur, post de sapientia, quantum ipse donaverit, locuturi. Nec ista duo sic accipiamus, quasi non liceat dicere, vel istam sapientiam quæ in rebus humanis est, vel illam scientiam quæ in divinis. Loquendi enim latiore consuetudine utraque sapientia, utraque scientia dici potest. Nullo modo tamen scriptum esset apud Apostolum, « Alii datur sermo » sapientiæ, alii sermo scientiæ³ »: nisi et propriæ singulis nominibus hæc singula vocarentur, de quorum distinctione nunc agimus.

XXV. Jam itaque videamus quid sermo iste prolixus effecerit, quid collegerit, quo pervenerit. Beatos esse se velle, omnium hominum est: nec tamen omnium est fi-

¹ Rom. I, 10. — ² Coloss. II, 3. — ³ I Cor. I, 28.

des, qua cor mundante ad beatitudinem pervenitur¹. Ita fit ut per istam quam non omnes volunt, ad illam tendendum sit quam nemo potest esse qui nolit. Beatos esse se velle, omnes in corde suo vident, tantaque est in hac re naturæ humanæ conspiratio, ut non fallatur homo qui hoc ex animo suo de animo conjicit alieno: denique omnes id velle nos novimus. Multi vero immortales se esse posse desperant, cum id quod omnes volunt, id est, beatus nullus esse aliter possit: volunt tamen etiam immortales esse, si possent; sed non credendo quod possint, non ita vivunt ut possint. Necessaria ergo est fides, ut beatitudinem consequamur, omnibus humanæ naturæ bonis, id est, et animi et corporis. Hanc autem fidem in Christo esse definitam, qui in carne resurrexit a mortuis, non moriturus ulterius²: nec nisi per illum quemquam liberari a diaboli dominatu, per remissionem peccatorum: in cujus diaboli partibus necesse est miseram esse vitam, eandemque perpetuam, quæ mors est potius dicenda quam vita, eadem fides habet. De qua et in hoc libro, sicut potui, pro spatio temporis disputavi, cum jam et in quarto libro hujus Operis multa de hac re dixerim; sed ibi propter aliud, hic propter aliud: ibi scilicet ut ostenderem, cur et quomodo Christus in plenitudine temporis a Patre sit missus³, propter eos qui dicunt, eum qui misit, et eum qui missus est, æquales natura esse non posse; hic autem ad distinguendam activam scientiam a contemplativa sapientia.

XXVI. Placuit quippe velut gradatim ascendentibus in utraque requirere apud interiorem hominem quamdam sui cujusque generis trinitatem, sicut prius apud exteriorem quæsimus: ut ad illam Trinitatem quæ Deus est, pro nostro modulo, si tamen vel hoc possumus, sal-

¹ Act. xv, 9. — ² Rom. v, 9. — ³ Galat. iv, 4.

tem in ænigmate et per speculum contuendam exercitatione in his inferioribus rebus mente veniamus¹. Hujus igitur verba fidei quisquis in solis vocibus memoriæ commendaverit, nesciens quid significant; sicut solent qui græce nesciunt, græca verba tenere memoriter, vel latina similiter, vel cujusque alterius linguæ, qui ejus ignari sunt: nonne habet quamdam in suo animo trinitatem? quia et in memoria sunt illi verborum soni, etiam quando inde non cogitat, et inde formatur acies recordationis ejus, quando de his cogitat; et voluntas recordantis atque cogitantis utrumque conjungit. Nullo modo tamen dixerimus istum, cum hoc agit, secundum trinitatem interioris hominis agere, sed potius exterioris: quia id solum meminit, et quando vult, quantum vult intuetur, quod ad sensum corporis pertinet, qui vocatur auditus, nec aliud quam corporalium rerum, id est, sonorum, tali cogitatione imagines versat. Si autem quod verba illa significant, teneat et recolat; jam quidem aliquid interioris hominis agit: sed nondum dicendus vel putandus est vivere secundum interioris hominis trinitatem, si ea non diligat quæ ibi prædicantur, præcipiuntur, promittuntur. Potest enim etiam ad hoc tenere atque cogitare, ut falsa esse existimans, conetur etiam redarguere. Voluntas ergo illa, quæ ibi conjungit ea quæ memoria tenebantur, et ea quæ inde in acie cogitationis impressa sunt, implet quidem aliquam trinitatem, cum ipsa sit tertia: sed non secundum eam vivitur, quando illa quæ cogitantur velut falsa non placent. Cum autem vera esse creduntur, et quæ ibi diligenda sunt diliguntur, jam secundum trinitatem interioris hominis vivitur: secundum hoc enim vivit quisque quod diligit. Quomodo autem diligantur quæ nesciuntur, sed tantum creduntur? Jam quæstio ista

¹ 1 Cor. XIII, 32.

tractata est in superioribus libris, et inventum neminem diligere quod penitus ignorat; ex iis autem quæ nota sunt diligi, quando diligi dicuntur ignora. Nunc librum istum ita claudimus, ut admoneamus, quod justus ex fide vivit¹: quæ fides per dilectionem operatur, ita ut virtutes quoque ipsæ quibus prudenter, fortiter, temperanter, justeque vivitur, omnes ad eandem referantur fidem: non enim aliter poterunt veræ esse virtutes. Quæ tamen in hac vita non valent tantum, ut aliquando non sit hic necessaria qualiumcumque remissio peccatorum: quæ non fit nisi per eum, qui sanguine suo vicit principem peccatorum. Ex hac fide et tali vita quæcumque notiones sunt in animo fidelis hominis, cum memoria continentur, et recordatione inspiciuntur, et voluntati placent, reddunt quamdam sui generis trinitatem. Sed imago Dei, de qua in ejus adjutorio post loquemur, nondum in ipsa est: quod tunc melius apparebit, cum demonstratum fuerit ubi sit, quod in futuro volumine lector expectet.

¹ Habac. II, 4; Rom. I, 17, et Galat. v. 6.

FINIS TOMI CENTESIMI TRIGESIMI SEPTIMI.